

hawzahnews

فراز و فرود «دانش سیاسی» در حوزه علمیه قم نگاه انضمامی به فقه و حکومت

سیاست

دکتر سیدسجاد ایزدی

رئیس پژوهشکده نظام‌های اسلامی

به منظور بررسی «گرایش‌های دانش سیاسی حوزه علمیه قم در سده اخیر» باید در آغاز به این نکته توجه کنیم که توسعه دانش سیاست اسلامی عمدتاً دانش‌هایی چون فقه سیاسی، فلسفه سیاسی، کلام سیاسی، عرفان سیاسی، روش‌شناسی سیاسی و... را شامل می‌شود و در دوران‌های مختلف، تحول کیفی و کمی این دانش‌ها، متناسب با اقتضات همان دوره در حوزه علمیه قم اتفاق افتاده است.

۱. در سال ۱۳۰۰ آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری حوزه علمیه قم را تأسیس کرد که مصادف با دوران استبداد رضاخان بود اگرچه او نمی‌توانست این استبداد را از بین ببرد ولی بی‌دینی در جامعه را هم برمی‌تافت. در این دوران، دانش سیاسی در حوزه علمیه قم چندان در مرکز توجه نبود؛ البته نه به این دلیل که ایشان سیاسی نبود؛ ایشان خود در زمینه ولایت فقیه بحث‌هایی داشتند. اما اساساً حاکم موجود این نوع حوزه را برمی‌تافت و با عده‌ای هم مواجه بود که صرفاً رویکرد ظاهری را از حوزه توقع داشتند. به عنوان مثال، ایشان با اینکه به دنبال توسعه زبان‌های خارجی در حوزه بودند اما برخی، از جمله بازاریان، با این توجیه که وجوه‌ها نباید صرف این امور شود، اجازه ندادند که زبان‌های خارجه در حوزه علمیه قم در آن زمان تدریس شود و رشد پیدا کند. بنابراین در این دوره، گرایش‌های مختلف دانش سیاسی در حوزه علمیه قم چندان قوام نیافت.

۲. بعد از مرحوم آیت‌الله عبدالکریم حائری با شرایط دشواری که رژیم پهلوی برای حوزه و روحانیان به‌وجود آورده بود و خطر تعطیلی حوزه علمیه قم وجود داشت؛ اداره حوزه به سه تن از مراجع سیدمحمد حجت کوه‌کمری، سیدمحمدتقی خوانساری و سیدصدرالدین صدر

به تدریج فضای حوزوی را به جامعه بردند که عمدتاً شامل درس و بحث‌هایی غیرناظر به حوزه و جامعه می‌شد. با اینکه در این دوره دروس حوزه توسعه یافت ولی باز مخالفت‌هایی برای توسعه علوم جدید وجود داشت؛ حتی در دوره ایشان رشد و گسترش دانش فلسفه در حوزه علمیه قم مورد مخالفت بازاریان قرار گرفت. در این زمان، در میان تصمیم‌گیرندگان حوزه علمیه، از یک طرف تجربه تلخ مشروطه سطره خاصی داشت و از سوی دیگر بحث‌های دگراندیشانه و اندیشه‌های سوسیالیستی و مادی‌گرایی در جامعه فُج گرفته بود. بنابراین آیت‌الله بروجردی بسیار تلاش کردند که اصل حوزه و حضور دین در جامعه را حفظ کنند. مجله «مکتب اسلام» و سالنامه «مکتب تشیع» که ناظر به امور سیاسی و اجتماعی بود در همین دوره منتشر شد و به تدریج فضای دین به سمت جامعه رفت و بعد اجتماعی حوزه رشد یافت. همچنین در همین دوره بود که آموزش بانوان طلبه هم گسترش پیدا کرد.

حضرت امام خمینی (ره) در همین دوره کتاب «کشف‌الاستار» را نوشتند که ناظر به مباحث کلامی بود. اما حوادث محرم ۴۲، عاشورا و فقیه و مباحث پیرامون کاپیتولاسیون، باعث تبعید حضرت امام (ره) شد. ایشان در دوران تبعید هم از نگارش و تدریس دست نکشیدند چنانکه بعدها ترجمه تقریرات حضرت امام (ره) به ایران آمد و تأثیرات جدی بر جامعه و حوزه علمیه قم گذاشت.

۴. به تدریج که به وقوع انقلاب اسلامی نزدیک‌تر شدید، طلاب جوان هم بیشتر وارد

کسی بتواند به یهودیت تغییر کیش دهد؟ چرا که براین باورند، یهودیت یک ایمان قلبی نیست بلکه یک رابطه خونی و یک رابطه ویژه با خداوند است!

«اسرائیل شاهاک» از پژوهشگران مشهور حوزه الهیات یهودی می‌گوید وقتی ما از دولت یهود حرف می‌زنیم گویا با یک دولت ملی مواجه نیستیم، بلکه با دولتی مواجهیم که هویتش متمایز از همه دولت‌ها در دیگر نقاط دنیاست. از همین جهت است که اسرائیل همواره با مفهوم «شهروندی» در سیاست داخلی اش مشکل دارد.

از آنجا که بنیاد الهیاتی یهودیت مبتنی بر ویژه‌گرایی است در نگاه انسان مؤمن یهودی، با گرایش‌های رادیکال هم اصولاً انسانی غیراز انسان اسراییلی از حقوق شهروندی برخوردار نمی‌شود.

آنان معتقدند دولت اسراییل از همان تقدسی برخوردار است که قوم بنی‌اسرائیل برخوردار بود. و دربارہ جغرافیای سرزمینی هم بنابراین خوانش الهیاتی،

بعد از اینکه

حضرت امام

خمینی (ره)

عنوان کردند

که مجتهد

باید در عرصه

سیاسی هم

نظر داشته

باشد، نسل

جدیدی از

محققان

در عرصه

فقه سیاسی

تربیت شدند

که نگاه

انضمامی

به فقه و

حکومت

داشتند

و تأثیرات

عمیقی

بر دانش

سیاسی در

حوزه علمیه

قم گذاشتند

میدان نویسندگی شدند که عملاً به دستگیری تعدادی از آنان منجر شد. در همین دوران، آیت‌الله مکارم در نوشته‌های خود خطوط حکومت اسلامی را ترسیم کردند. در سال ۵۴ کتاب «مدینه فاضله» نوشته شد و مرحوم آیت‌الله روحانی «نظام حکومت در اسلام» را در سال ۵۵ نوشت و کتاب «حکومت در اسلام» نیز در همین دوران تدوین و منتشر شد. حکومت علوی و کتاب ولایت و زعامت علامه نیز در این عرصه به فضای گفتگویی علمی وارد شد. سپس شاهد ترجمه‌های خوبی از نویسندگان برجسته عرب زبان بودیم که ترجمه کتاب‌های سید قطب هم از جمله آنها بود. رهبر معظم انقلاب در همین دوران کتاب «صلح امام حسن (ع)» را ترجمه کردند. بنابراین در آستانه انقلاب اسلامی، دانش سیاست در حوزه علمیه قم متأثر از این آرا و آثار شد.

۵. اما در دوران پس از انقلاب اسلامی که نیاز بود قوانین وارد میدان شود، آثار بسیاری درباره ولایت‌فقیه نگاشته شد. کتاب‌های فقه سیاسی در قالب مجموعه کتاب و تک‌نگاری به رشته تحریر درآمد. بعد از اینکه حضرت امام خمینی (ره) عنوان کردند که مجتهد باید در عرصه سیاسی نظر خاص داشته باشد، نسل جدیدی از محققان در عرصه فقه سیاسی تربیت شدند که نگاه انضمامی به فقه و حکومت داشتند و تأثیرات عمیقی بر دانش سیاسی در حوزه علمیه گذاشتند.

۶. در مقام جمع‌بندی می‌توان گفت طی سی سال اخیر، دانش سیاسی در حوزه علمیه قم کیفیت و عمق قابل‌توجهی یافته است و دانش سیاسی و فقه سیاسی رشد چشمگیری پیدا کرده‌اند. در اوایل انقلاب مؤسسه در «راه حق» مهم‌ترین دایرمدار این مباحث بود و بعدها دانشگاه باقرالعلوم (ع) شکل می‌گیرد و علمای بسیاری را در زمینه دانش سیاسی و فقه سیاسی تربیت می‌کنند. اکنون حتی فقه امنیت و فقه دولت و فقه سیاست نیز در سطوح علمی کارشناسی ارشد و دکتری شکل گرفته است و اندیشمندان بسیاری در حیطه فلسفه سیاسی تربیت شده‌اند و کتاب‌ها و فصلنامه‌های درخور توجهی پیرامون دانش سیاسی منتشر شده است. علاوه بر اینکه با حضور علمایی چون آیت‌الله سبحانی، کلام سیاسی در حوزه علمیه قم رشد یافته است. بنابراین در سال‌های اخیر شکل‌های مختلف توانسته‌ام به خوبی دانش سیاسی و مسائل مربوط به عرصه سیاست را در حوزه علمیه قم ارتقا و وسعت بخشیم. بی‌شک امتداد این حوزه، می‌تواند تحولات شگرفی در عرصه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی جامعه رقم بزند.

مکتوب حاضر متن و ویرایش و تلخیص شده «ایران» از سخنرانی دکتر ایزدی در نشست «گرایش‌های دانش سیاسی حوزه علمیه قم در سده اخیر» است که به همت دبیرخانه یکصدمین سال بنیاد تأسیس حوزه علمیه قم و با همکاری معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه برگزار شد.

برش

در اوایل انقلاب مؤسسه «در راه حق» مهم‌ترین دایرمدار مباحث مربوط به دانش سیاسی بود و بعدها دانشگاه باقرالعلوم (ع) شکل می‌گیرد و علمای بسیاری را در زمینه دانش سیاسی و فقه سیاسی تربیت می‌کنند. اکنون حتی «فقه امنیت» و «فقه دولت» و «فقه سیاست» نیز در سطوح علمی کارشناسی ارشد و دکتری شکل گرفته است و اندیشمندان بسیاری در حیطه فلسفه سیاسی تربیت شده‌اند و کتاب‌ها و فصلنامه‌های درخور توجهی پیرامون دانش سیاسی منتشر شده است. علاوه بر اینکه با حضور علمایی چون آیت‌الله سبحانی، کلام سیاسی در حوزه علمیه قم رشد یافته است. بنابراین در سال‌های اخیر شکل‌های مختلف توانسته‌ام به خوبی دانش سیاسی و مسائل مربوط به عرصه سیاست را در حوزه علمیه قم ارتقا و وسعت بخشیم. بی‌شک امتداد این حوزه، می‌تواند تحولات شگرفی در عرصه‌های مختلف سیاسی و اجتماعی جامعه رقم بزند.

یادمان

تأملی بر سلوک فکری دکتر عماد افروغ در نخستین سالروز درگذشت او

جامعه‌شناسی مردم‌مدار

دکتر افروغ بیش از آنکه با «مصلحت» آشنا باشد با «حقیقت» همنشین بود

پروانه فردوست/ خبرنگار: سال گذشته در چنین روزی اهالی اندیشه در سوگ متفکری نشستند که به گواهی بسیاری از اصحاب فکر از نخبگان کم‌نظیر جامعه ما بود. امروز، ۲۵ فروردین ماه، نخستین سالگرد درگذشت دکتر عماد افروغ است. دکترای جامعه‌شناسی و استاد دانشگاه تربیت مدرس بود که حیطه فعالیت‌هایش تنها به دانشگاه محدود نمی‌شد و پا به عرصه سیاست هم گذاشت و یک دوره نماینده تهران در مجلس شورای اسلامی و رئیس کمیسیون فرهنگی مجلس بود. در سال‌های پایانی عمرش هم عضو شورای فرهنگ عمومی و مرکز رصد فرهنگی کشور شد.

مرور آثار و آرای

دکتر افروغ

گواهی است بر

اینکه او همواره

دغدغه عدالت

داشت و عدل

علی و رابطه امام

و امت، محور

اندیشه‌ورزی‌های

او شده بود.

این جنس از

دغدغه‌هایش

باعث می‌شد

در حلقه

«جامعه‌شناسان

مردم‌مدار»

بنشینند و با

صراحت عنوان

کند که «من

هویتم را از امام

خمینی (ره) و

ولایت فقیه به

دست آوردم و به

راحتی این

هویت را از دست

نمی‌دهم.»

جامعه‌شناسی مردم‌مدار

مرور آثار و آرای دکتر افروغ گواهی است بر اینکه او همواره دغدغه عدالت داشت و عدل علی و رابطه امام و امت، محور اندیشه‌ورزی‌های او شده بود. این جنس از دغدغه‌هایش باعث می‌شد در حلقه «جامعه‌شناسان مردم‌مدار» بنشینند و با صراحت عنوان کند که «من هویتم را از امام خمینی (ره) و ولایت فقیه به دست آوردم و به راحتی این هویت را از دست نمی‌دهم.» او خود را متعهد بی‌چون و چرا به هیچ جناح سیاسی نمی‌دانست و بیش از آنکه با «مصلحت» آشنا باشد با «حقیقت» همنشین بود.

بیش از آنکه با «سیاستمداران» قرین باشد در صف «مردم» می‌نشست. بیش از آنکه در کسوت «سیاست» درآید بر کرسی «معرفت» تکیه می‌زد.
روحش شاد و قرین رحمت

ریشه‌های الهیاتی صهیونیسم

دکتر مهدی فدایی مهربانی

استاد علوم سیاسی دانشگاه تهران

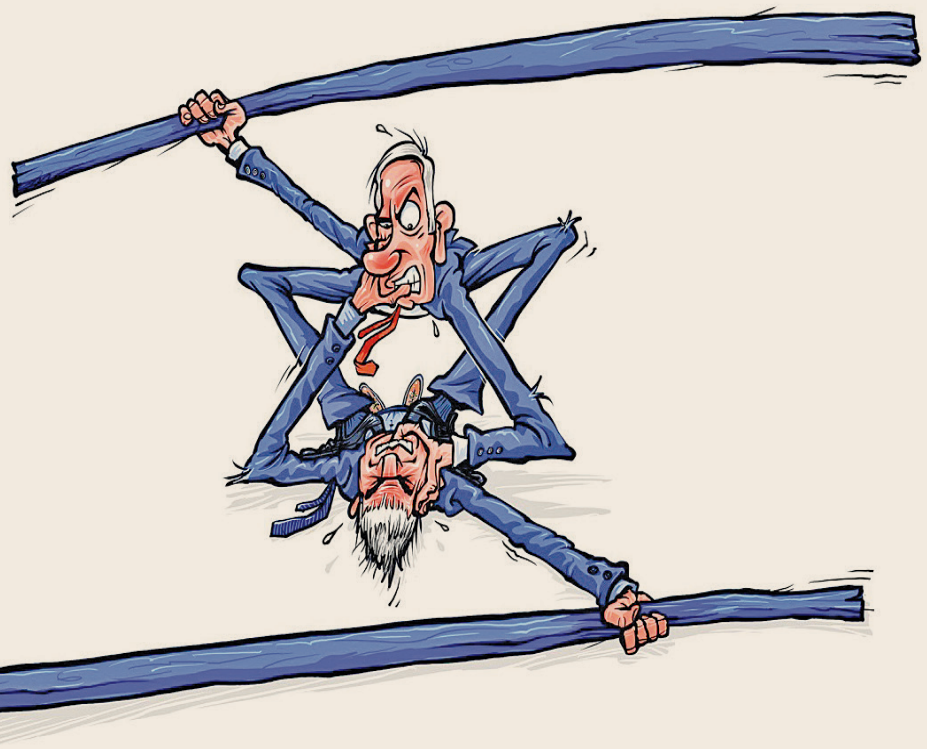

تامل

اغلب دولت اسراییل را یک دولت سکولار معرفی می‌کنند اما از نظر الهیات سیاسی ما با یک «دولت تکوین‌گرا» طرف هستیم که تمام مبانی الهیات یهودی را می‌توانیم در آن ردیابی کنیم.

به عنوان مثال یکی از ویژگی‌های مهم الهیات یهودی «طردگرایی» است.

در این رویکرد، نوعی فرقه‌گرایی وجود دارد که امتیاز ویژه‌ای برای یهودی بودن قائل می‌شود. این ویژه‌گرایی دقیقاً به شهروندان اسراییلی هم منتقل شده است. تا همین اواخر، بین متألهین یهودی بحث بود که آیا امکان دارد

بج